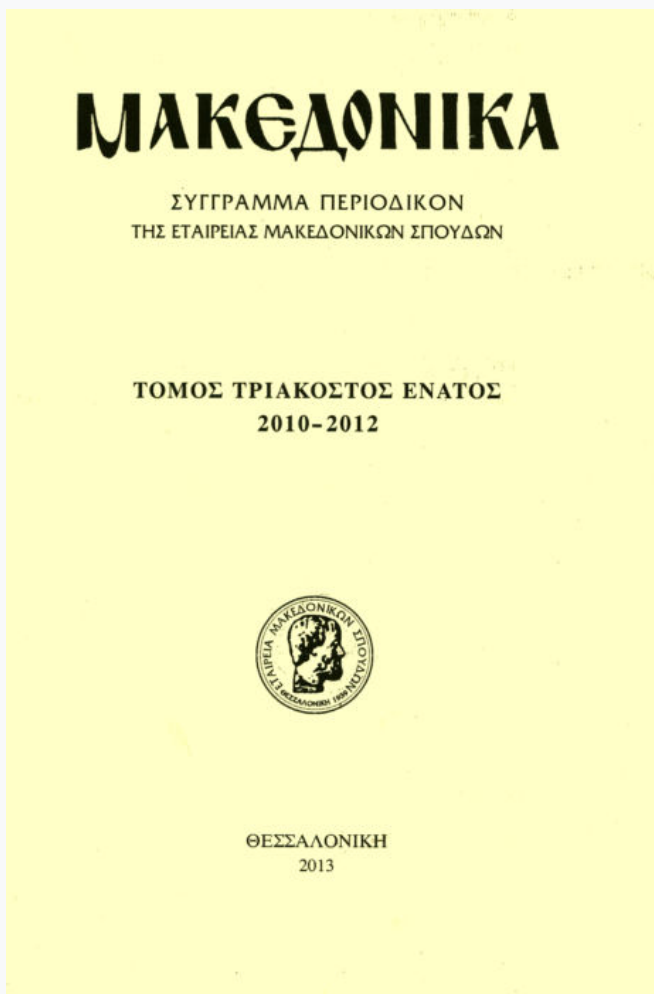

Μακεδονικά

Τόμ. 39, Αρ. 1 (2010)

39

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Παράλληλοι δρόμοι. Δεμιρδέσι-Προσοτσάνη, Η παιδεία σε δύο ελληνικές κοινότητες στ ύστερα χρόνια της Οθωμανοκρατορίας και ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος της ΚΠόλεως (1870-1880)

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.717](https://doi.org/10.12681/makedonika.717)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2010). Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Παράλληλοι δρόμοι. Δεμιρδέσι-Προσοτσάνη, Η παιδεία σε δύο ελληνικές κοινότητες στ ύστερα χρόνια της Οθωμανοκρατορίας και ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος της ΚΠόλεως (1870-1880). *Μακεδονικά*, 39(1), 269-274. <https://doi.org/10.12681/makedonika.717>

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Παράλληλοι Δρόμοι, Δεμιρδέσι – Προσοτσάνη – Η παιδεία σε δύο ελληνικές κοινότητες στα ύστερα χρόνια της Οθωμανοκρατίας και ο Έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος της ΚΠόλεως (1870-1880), Κομοτηνή 2002, σελ. 292

Ο καθηγ. Κ. Γ. Κ. Παπάζογλου έγραψε το βιβλίο αυτό από οφειλόμενη ευγνωμοσύνη προς τις δύο πατρίδες του: την πατρογονική (του πατρός του) τὸ Δεμιρδέσι τῆς Προύσης και τὴν γενέθλια, τὴν δική του Προσοτσάνη. Τῆς παρακολουθεῖ στὴν κρίσιμη δεκαετία 1870-1880 μὲ προεκτάσεις πρὶν και μετὰ τὴν δεκαετία αὐτήν. Καὶ θὰ τὶς παρακολουθεῖ ἔπειτα, χωρὶς νὰ τὸ γράφει ὡς τὸ 1922, ὁπότε Δεμιρδέσιοι, μὲ ἀπώτερη καταγωγή τὰ Ἄγραφα τῆς Ἠπείρου θὰ ἔλθουν πρόσφυγες, πιά, τοῦ '22 στὴν Προσοτσάνη, ὅπου θὰ ἀνταμώσουν ἐντοπίους Μακεδόνες και Ἠπειρώτες ποὺ λίγες δεκαετίες πρὸ τοῦ '22 ἔφθασαν, πρόσφυγες και αὐτοί, στὴν μαρτυρική Προσοτσάνη.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ἐξετάζει τὴν κρίσιμη δεκαετία 1870-1880, και τοὺς παράλληλους δρόμους ποὺ τὸ Δεμιρδέσι και ἡ Προσοτσάνη μελετῶνται ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴν ἐθνική και παιδευτική διάστασή τους διὰ μέσου τῶν συμπληγᾶδων τῶν ἀντιμαχόμενων συμφερόντων στὴν μητρόπολη Προύσας, ὅπου ὑπάγονταν τὸ Δεμιρδέσι και στὴν μητρόπολη Δράμας, ὅπου ὑπάγεται ἡ Προσοτσάνη. Καὶ ἡ μὲν Δράμα ὑφίστατο τὴν πίεση τῆς βουλγαρικής Ἐξαρχίας, ἰδίως κατὰ τὴν ἐν λόγω δεκαετία, μὲ τὴν ρωσική πανσλαβιστική πολιτική, τὴν ἀνοχή τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τὴν συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ποὺ δημιουργοῦσε ἐπὶ χάριτος τὴν Μεγάλη Βουλγαρία. Καὶ βεβαίως σημειώνεται ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ προστατεῖσει τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς «ἀρκατικούς δυνχας τοῦ βουλγαρισμοῦ». Πρωταγωνιστὴς τῆς προσπάθειας αὐτῆς ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ', οἱ ἐθνικοὶ εὐεργέτες Χρηστάκης Ζωγράφος και Γεώργιος Ζαρίφης, οἱ σύλλογοι και τὰ σωματεία, ὁ Φιλολογικός Σύλλογος ΚΠόλεως και τὰ παραρτήματά του (Ἠπειρωτικός, Θρακικός, Μακεδονικός), ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, οἱ διδάσκαλοι, οἱ τοπικὲς κοινότητες. Κατὰ τὴν ταραγμένη αὐτὴ δεκαετία θὰ ἰδρυθοῦν στίς ἐλληνικὲς κοινότητες τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ σωματεία και ἀδελφότητες. Ἐν προκειμένῳ, στὴν Προῦσα, ἡ Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἀδελφότης Ἡώς. Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν ἐθνική αὐτὴ προσπάθεια δὲν θὰ λείψουν και οἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου, τῶν μητροπολιτῶν δηλ., και αὐτῶν τοῦ ἐλευθέρου ἐλληνικοῦ κράτους δηλ. τῶν προξένων. Οἱ πρῶτοι, δηλ. οἱ Πατριαρχικοί, εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τίς πρωτοβουλίες ἀνθρώπων τῶν συλλόγων ποὺ ἐπιθυμοῦσαν νὰ παραμερίσουν τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὰ κοινοτικά πράγματα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὴν τὴν ἀγωνία τῶν Ἑλλήνων παρεμβάλλονταν και τὰ συμφέροντα τῶν Μ. Δυνάμεων, τοῦ Βατικανοῦ, τῶν Προτεσταντῶν. Καὶ θυμίζει ὁ Γ. Κ. Παπάζογλου ὅτι οἱ δύο πατρίδες του πλήρωσαν βαρύντατα τὸ τίμημα τῶν ἀγῶνων τους: ἡ Προσοτσάνη ἀγωνιζόμενη τὴν δεκαετία αὐτὴ θὰ ἔχει ἐνταχθεῖ στὸν ἐθνικὸ κορμό, θὰ δεχθεῖ τὸ 1922 τοὺς πρόσφυγες τοῦ Δεμιρδεσίου γιὰ νὰ πληρώσουν ὅλοι μαζί, πρόσφυγες και γηγενεῖς, τὰ γεγονότα τοῦ 1945. Ὅσο γιὰ τὸ Δεμιρδέσι, αὐτὸ μὴν ἔχοντας ἀντίκρουσμα τῶν θυσιῶν του, θὰ ὑποστῇ τίς συνέπειες τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς, και οἱ κάτοικοί του, οἱ περισσότεροι, θὰ ἔλθουν πρόσφυγες στὴν Προσοτσάνη.

Στο Πρώτο μέρος ο συγγρ. ασχολείται με την Παιδεία της ελληνικής κοινότητας της Βιθυνίας με ξιφαση στο Δεμιρδέσι, όπου αρχικώς ο λόγος για την προέλευση των κατοίκων του από τα Άγραφα που έφθασαν εδώ περί τόν 16ο (ή 17ο αι.), και προστέθησαν στους έντοπιους, που είχαν μάλιστα αγοράσει το 1600 χειρόγραφα των «τριών λειτουργιών». Οί κάτοικοι διακρίνονταν για την ανδρεία τους, διατηρούσαν σχολεία, ελληνικό αλληλοδιδασκτικό και Παρθεναγωγείο ήδη πριν από το 1870 κατά την διαβεβαίωση της Εκπαιδευτικής Επιτροπής του Ε.Φ.Σ.Κ. Ο κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ξξαντλεί σχεδόν όλες τις ύφιστάμενες πηγές για την παιδεία στην κωμόπολη: κάνει λόγο για τόν έντόπιο Σάββα Ίωαννίδη, γνωστό για την συγγραφή του *Ιστορία και στατιστική της Τραπεζούντος* (ΚΠολις 1870) άνατ. έκδ. Αθήνα 1981, τόν άριθμό των διδασκάλων, τούς πόρους λειτουργίας του σχολείου, τόν ένδιαφέρον του Ε.Φ.Σ.Κ. για τήν πρόοδο των σχολείων του Δεμιρδεσιού με σχετική έγκυκλιό για τόν (Μάρτιος 1872). Ήταν μάλιστα ή εποχή οικονομικής δυσπραγίας τού Δεμιρδεσιού εκ τής ύποχωρήσεως τής σηοτροφίας στην κωμόπολη που τή σχολεία της ως τότε ένίσχυαν ο μητροπολίτης Προύσης Νικόδημος Κωνσταντινίδης, γνωστός από τήν θητεία του στην μητρόπολη Βοδενών και ο όμογενής μεγαλέμπορος τού Γαλατσιού Μενέλαος Νεγρεπόντης, ο όποιος είχε θεσπίσει και ειδικό άγωνοθέτημα. Σημειώνεται ότι και τó ελληνικό κράτος είχε επιδείξει ένδιαφέρον για τήν παιδεία στην περιφέρεια Βιθυνίας, Μυσίας και Κοτυαείου (Κιουτάχεια), όπως δείχνει ή από 21 Ίαν. 1872 έκθεση τού ύποπρόξενου τής Ελλάδος στην Προύσα Ίω. Περδικάρη, άπόσπασμα που άφορα τόν Δεμιρδέσι δημοσιεύει μάλιστα ο κ. Γ. Κ. Παπάζογλου. Έδώ γίνεται λόγος για τήν λειτουργία των τριών σχολείων, τήν άσθενεία των μεταξοσκώληκων, τήν λειτουργία των σχολείων ήδη από το 1835/6, τήν άποπλάνηση ολίγων Δεμιρδεσιών από τήν άγγλοαμερικανική θρησκευτική προπαγάνδα, τήν επαναούσταση τού Παρθεναγωγείου κ.ά. (σσ. 70-73). Πάντοτε άγρυπνος για τά εκπαιδευτικά θέματα τής εποχής στην περιφέρεια τής Προύσας, ο Ε.Φ.Σ.Κ., που εκείνη τήν περίοδο περιλαμβάνει στους κόλπους του έξέχουσες προσωπικότητες (Βασιάδης, Ίάλεμος, Κ. Καραθεοδωρή, Κ. Καραπάνος κτλ.) και ο μητροπολίτης Νικόδημος – για τά πρόσωπα αυτά ο κ. συγγρ. κάμνει έξαντλητικό λόγο και δικαίως, άφού, ως έλέχθη, ο Σύλλογος διέρχεται τήν καλύτερη περίοδο τής Ιστορίας του. Ένας άλλος σύλλογος τής Βασιλεύουσας, ο Φιλανθρωπικός Σύλλογος ΚΠόλεως, μετά τó 1875/6, ένδιαφέρθηκε για τήν εκπαιδευτική κατάσταση στο Δεμιρδέσι και φυσικά και για όλη τήν περιφέρεια Προύσης.

Τήν εκπαιδευτική και κοινοτική πρόοδο τού Δεμιρδεσιού διέκοψε δυστυχώς ή φιλοδοξία τού *Φιλανθρωπικού Συλλόγου* που με τόν Πρόεδρό του Άριστάρχη Βατιμπέλα και συνεργό τόν έλληνοδιδάσκαλο τής Τρίγλιας Κ. Άποστολίδη φιλοδόχησαν να χειραγωγήσουν τήν εκπαίδευση στην κωμόπολη, αλλά μαζί και τήν διαχείριση των εκκλησιαστικών προσόδων. Ήταν μάλιστα και τήν στηρίξη τού Ε.Φ.Σ.Κ., που φαίνεται πλέον να στοιχείται σ' αυτήν τήν διάθεση, ήτοι να έξοβελισθεί ή Έκκλησία από τήν παιδεία, να πληγεί ο μητροπολίτης Νικόδημος, αλλά και ή δημογεροντία τού Δεμιρδεσιού, που άντέδρασε στις μεθοδεύσεις τού Φιλανθρωπικού Συλλόγου και τού Ε.Φ.Σ.Κ. Αύτά κατά τήν περίοδο Μάιος 1876 – Ίούλιος 1877. Οί Δεμιρδισιοί άντέδρασαν καταγγέλλοντας με έπιστολή άνωνύμου, από 1 Ίουνίου 1877, που δημοσιεύθηκε στόν Νεολόγο ΚΠόλεως, τις μεθοδεύσεις αυτές τού *Φιλανθρωπικού Συλλόγου*, τού Βατιμπέλα, τού Άποστολίδη. Ο Ε.Φ.Σ.Κ. μάλιστα άντιλήφθηκε τó σφάλμα του και ύποχώρησε στις φιλοδοξίες του να έλέγξει τά κοινοτικά πράγματα, να διαχειρίζεται τις προσόδους των πατριαρχικών μοναστηριών.

έλαβε υπόψη σοβαρά την επιστολή των Δεμιρδεσίων για κομματισμό, αλλά και την αλλαγή στάσεως και των όμογενών τραπεζιτών και έμπόρων της Βασιλεύουσας έναντι του, οι οποίοι επέμειναν στην θέση τους να ελέγχει ή Έκκλησία την παιδεία.

Στο έπόμενο κεφάλαιο τιτλοφορούμενο *Τὰ Τζεκιργιακά η̄ τὰ ἐν Τζεκιργκὲ διαδραματισθέντα* ο άναγνώστης θα διαβάσει με λύπη την διαμάχη τών Έλλήνων τής Προύσης, όπου εμπλέκονται οι έφημερίδες τής ΚΠόλεως, *Νεολόγος*, *Θράκη*, *Μώμος* (σατυρική), τὸ έλληνικὸ προξενεῖο τής Προύσης, τὸ ύποπροξενεῖο τής Ρωσίας, ὁ Φιλανθρωπικὸς Σύλλογος, πρόκριτοι τών κομποπόλεων Τρίγλιας, Τεπετζικίου, Σουσουρλουκίου, ὁ Ε.Φ.Σ.Κ., διδάσκαλοι τής περιοχῆς. Όλοι καταγγέλλουν και καταγγέλλονται για τὸ ποιὸς θα ἔχει τὸν πρώτο λόγο σὲ θέματα παιδείας επιφανειακῶς μὲν, αλλά στην οὐσία για προώθηση προσωπικῶν συμφερόντων ἐπιταλλεόμενοι τὸν πατριωτισμὸ τών Χρ. Ζωγράφου και Γ. Ζαρίφη. Ἡ άφορημὴ δόθηκε ἀπὸ άσημη συμπεριφορὰ τοῦ Προέδρου τοῦ Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου Βατιμπέλα και τών φίλων του σὲ ξενοδοχεῖο τοῦ χωριοῦ Τσεκιργκὲ τής Προύσας τὸ Πάσχα (Μάιος) τοῦ 1876. Ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ἔχει συγκεντρώσει στὸ πολυσέλιδο αὐτὸ κεφάλαιο (σσ. 125-163) τὰ σχετικὰ κείμενα και τὴν βιβλιογραφία ποὺ ἀναδεικνύουν τὰ θλιβερὰ γεγονότα τής περιόδου αὐτῆς στην Προύσα και στην περιφέρειά της, ποὺ ἔληξε μὲ τὴν διάλυση τοῦ Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου τοῦ Βατιμπέλα και τὴν συντήρηση τών σχολείων ποὺ αὐτὸς συντηροῦσε, ἥτοι τών Καγιαμπασιού, Τρίγλιας, Σουσορλουκίου, Τεπετζικίου ἀπὸ τὸν Γ. Ζαρίφη, μὲσὸν τὸν υἱὸν τὸν Λεωνίδα. Ὅσο για τὸ Παρθεναγωγεῖο τοῦ Δεμιρδεσίου τὴν λειτουργία του εἶχαν ἀναλάβει οἱ δημογέροντες τής κομποπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἔξακολουθοῦσαν νὰ συντηροῦν τὰ τρία σχολεῖα της μὲ τοὺς 400 μαθητὲς τους (Μάιος 1879). Ἐκεῖνο, άσφαλῶς, ποὺ θὰ προσέξει ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἐν λόγω βιβλίου τοῦ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου εἶναι ἡ σχετικὴ ἀπαξίωση τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα. Αλλά ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ἀξιοποιεῖ τὶς πηγές του και διαπιστώνει τὴν διάσταση τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. μὲ τοὺς πλούσιους ὁμογενεῖς, και εὐεργέτες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τής Βασιλεύουσας ποὺ μόνοι τους ἀνέλαβαν ἀπὸ τὸ 1878/9 τὴν χορήγηση τών ἀναγκαίων βοηθημάτων πρὸς τὰ σχολεῖα παραμερίζοντας τὸν ἐπιφανῆ Ε.Φ.Σ.Κ. Καὶ εἶναι σημαντικὰ τὰ ὅσα ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου γράφει (σ. 175) ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τής ΚΠόλεως ἀπὸ τὸ 1880, ἀφοῦ, δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑποσκάπτουν τὸ ἔργο τών ὁμογενῶν τραπεζιτών και τοῦ Πατριαρχεῖου φθάνοντας νὰ τοὺς διαβάλλουν και στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ὁ ἴδιος ἀπέτυχαν, κατὰ τὸν συγγραφέα, στὰ αἰτήματά τους για χορηγίες πρὸς ἄλλους πλουσίους ὁμογενεῖς ἐκτὸς ΚΠόλεως, και ἔκτοτε ἀφιέρωσαν τὴν δράση τους, ἐντὸς τών κόλπων τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. ἐννοεῖται, σὲ γενικὰ ἐπιστημονικὰ θέματα ἱατρικῆς, λαογραφίας κτλ. – βλ. τὶς σσ. 175-176. Ἀσφαλῶς ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ἀξιοποιεῖ τὶς πηγές, αλλά θὰ μπορούσε νὰ εἶναι λιγότερο δηκτικὸς ἀπέναντι σὲ ἕναν σὺλλογο, ὡς ὁ Ε.Φ.Σ.Κ., ποὺ δικαιολογημένως χαρακτηρίστηκε ὡς τὸ «Υπουργεῖο Παιδείας τοῦ ἀλύτρωτου Ἑλληνισμοῦ». Ἡ συνολικὴ προσφορὰ τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτιμηθεῖ ἀπὸ ἐσφαλμένους χειρισμοὺς μελῶν του, ὡς οἱ Ἡρακλῆς Βασιάδης, Ὀδυσσεὺς Ἰάλεμος. Εἴχαμε, ἄλλωστε, εἰσέλθει στὴν διαμάχη δὺο ἑθνικῶν κέντρων Ἀθηνῶν και Φαναρίου. Ὁ καθεὶς μὲ τὶς εὐθύνες του ...

Στὸ Β΄ μέρος τοῦ βιβλίου, και πάντα σύμφωνα μὲ τὸν ὑπότιτλο τοῦ βιβλίου τοῦ *Παράλληλοι Δρόμοι*, ὁ συγγο. ἀσχολεῖται μὲ τὴν παιδεία στὶς κοινότητες τής Ἀνατ. Μακεδονίας και εἰδικώτερα μὲ τὴν περίπτωση τής Προσοτσάνης. Ὡς ἔλεγχῃ, ὁ συγγραφέας ἔχει τὶς οικογενειακὲς του ρίζες στὸ Δεμιρδεσί τής Προύσης, αλλά γενέθλια

γῆ είναι ἡ Προσοτσάνη, ὅπου μετὰ τὴν Καταστροφὴ τοῦ 1922, ἐγκαταστάθηκαν 80 προσφυγικὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὸ Δεμιρδῆσι, καὶ ὅπου ἦσαν 1.300 Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 600 ἦσαν σλαβόφωνοι, καὶ καλὰ ὀργανωμένο ἀρρεναγωγεῖο. Ἀναγκαστικῶς ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ἐπανερχεται ἐδῶ στὸν Ε.Φ.Σ.Κ. καὶ στὰ σχολεῖα τῆς Δράμας ποῦ ὁ ἴδιος ἐνίσχυε μαζὶ μὲ τοὺς ὁμογενεῖς τῆς ΚΠόλεως, χάρι καὶ στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐν *Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου*. Ἀλλὰ ἡ Προσοτσάνη, ὅπως καὶ ἡ σύνολη Ἄνατ. Μακεδονία, δεχόταν ἤδη τὴν πίεση τοῦ βουλγαρισμοῦ καὶ ἀνθιστάμενοι οἱ κάτοικοί της, μὲ πρωτοστατοῦντα τὸν ἱατρὸ Νικ. Λάμη, ἴδρυσαν τὴν Ἀδελφότητα *Ἡῶς* (Σεπτ. ci. 1872), ποῦ, σημειωτέον, ὑφίσταται, καὶ πολυδημιουργικὴ μάλιστα, ὡς τῆς ἡμέρας μας. Ἡ *Ἡῶς* καὶ οἱ ὁμογενεῖς τῆς μακεδονικῆς κομποπόλεως μὲ δραματικὴ ἐπιστολὴ τους, ἀπὸ 4 Φεβρ. 1873, πρὸς τοὺς φιλεκπαιδευτικοὺς συλλόγους ΚΠόλεως ἐξέθεσαν τοὺς κινδύνους ποῦ προέκυψαν ἀπὸ τὸ βουλγαρικὸ σῆμα καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῶν σχολείων ἀπὸ τοὺς βουλγαριστὲς καὶ ζητοῦσαν τὴν ἴδρυση παρθεναγωγείου στὴν κομόπολὴ τους (βλ. τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴν σσ. 193-194): Ἀναγκάστηκαν μάλιστα οἱ ὁμογενεῖς τῆς Προσοτσάνης, μαζὶ μὲ αὐτοὺς τοῦ Νευροκοπίου, νὰ μεταβοῦν στὴν Βασιλεύουσα καὶ νὰ ἐκθέσουν τὰ προβλήματα τῆς κομποπόλεως. Πρῶτος ἀρωγὸς ὁ Ε.Φ.Σ.Κ. ποῦ τὴν ἐνίσχυσε μὲ 15 λίρες μὲ χορηγία τοῦ Γ. Ζαρίφη (12 Μαΐου 1873). Οἱ δύο ἀκρόωρειες τοῦ Βορείου Ἑλληνισμοῦ, Προσοτσάνη καὶ Νευροκόπι, συνέπασχον κατ' αὐτὴν τὴν περίοδο. Ὁ κ. Βουλταιάδης, καὶ ὁ ὑπογραφόμενος, *Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ μητρόπολις Νευροκοπίου κατὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἄγωνα*, Θεσσαλονίκη 1991, γράψαμε σχετικὰ καὶ μένον ἂν γραφοῦν καὶ ἄλλα, γι' αὐτὴν τὴν κρίσιμη περίοδο 1870-1912.

Οἱ δημογέροντες τῆς Προσοτσάνης, σὲ δυσχερῆ θέσι εὐρισκόμενοι ἐκ τῆς ραγδαίας βουλγαρικῆς δραστηριότητος, συνέχισαν νὰ ζητοῦν τὴν βοήθεια τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ., μὲσω τοῦ Μακεδονικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τῶν Σερρῶν, καὶ πετυχαίνουν χορηγήση 10 λιρῶν γιὰ τὰ σχολεῖα τους. Λόγος, πάντως, πολὺς γίνεται στὸ κεφάλαιο αὐτὸ γιὰ τὸ πρόσωπο τῶν Ἡλία Χ' γεωργίου τῶν βουλγαρικῆς καταγωγῆς θερμῶς δι' ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀγωνιζόμενον», κατὰ τὴν ἀναφορὰ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. ἀπὸ 5 Μαΐου 1874. Ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου ἀσχολεῖται ἰδιαιτέρως, ὡς ἐλέχθη, μὲ τὸν ἐν λόγῳ ἄνδρα, τὸν ὅποιο ταυτίζει, ὀρθῶς, μὲ τὸν ἔπειτα ἡγέτη τῶν βουλγαριστῶν τῆς Δράμας, στὴν ὁποία μετοίκησε (20 Μαΐου 1909) ἀσχολούμενος μὲ τὸ καπνεμπόριο. Τραγικὸ πρόσωπο μὲ τραγικὸ τέλος' σημεῖα τῶν καιρῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡλία, πλέον Χ' γεωργίηφ (σσ. 204-210). Τὰ χρόνια ποῦ ἀκολουθοῦν 1873-1875 οἱ πρόκριτοι τῆς Προσοτσάνης συνέχισαν τῆς ἐκκλήσεις τους πρὸς τὸν Ε.Φ.Σ.Κ. γιὰ οἰκονομικὴ βοήθεια καὶ πετυχαίνουν τὴν ἴδρυση καὶ οἰκοδόμηση σχολείων στὴν κομόπολὴ τους. Καὶ ὁ Ε.Φ.Σ.Κ. τοῦ συμπαρίσταται, ὅπως καὶ ὁ δραστήριος Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος τῶν Σερρῶν ποῦ οἱ παρεμβάσεις του ἦσαν συνεχεῖς στὰ κοινοτικὰ πράγματα τῆς Ἄνατ. Μακεδονίας. Μὲ ἀφορμὴ τὸν Μακεδονικὸ αὐτὸν Σύλλογο ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου δίδει πολλὰς πληροφορίες γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῶν Σερρῶν ποῦ διακρίνονταν γιὰ τὴν δράση τους τὰ χρόνια αὐτά, ὡς ὁ Ἰω. Θεοδωρίδης, ὁ Χριστόφ. Σαμαρτζίδης, ὁ Δημ. Μαρούλης, ὁ Ἰω. Κ. Δέλλιος, ὁ μητροπολίτης Σερρῶν Νεόφυτος, ὁ ἠγούμενος τῆς μονῆς Τιμίου Προδρόμου Θεοδόσιος. Ἰδιαιτέρως, πάντως, ἀρνητικὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ συγγρ. ἐναντι τοῦ τότε μητροπολίτου Δράμας Ἰωαννικίου, ὁ ὁποῖος προφανῶς ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὰ σὲ βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας του τεκταινόμενα. Σ' αὐτὴν τὴν ἐκρυθμὴ κατάστασι οἱ βουλγαριστὲς τῆς Προσοτσάνης ἐπιχείρησαν νὰ δολοφονήσουν τὸν ἡγέτη τῶν ἑλληνο-

φρόνων ιατρὸ Ν. Λιάμη τὴν Μ. Πέμπτη 13 Ἀπριλίου 188 καὶ ὁ συγγρ. ἐξετάζει τὰ καθέκαστα τῆς ἀπόπειρας αὐτῆς καθὼς καὶ τὴν ἄρνηση τῶν Ἑλλήνων, ἑλληνοφώων καὶ σλαβοφώων τῆς κωμοπόλεως, νὰ ὑπογράψουν τὴν προσχώρησή τους στὴν βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, πρωτοστατούσης τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Ἡοῦς καὶ τῶν προκρίτων ἐν ὄψει καὶ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Εἶδαμε στὴν περίπτωση τοῦ Δεμιρδεδισίου τῆς Προούσης ὅτι τὸ 1879/80 οἱ μεγάλοι ἔθνικοι εὐεργέτες τῆς Βασιλεύουσας (Ζωγράφος, Ζαρίφης) ἔπασσαν νὰ ἐνισχύουν τὰ σχολεῖα μέσω τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. τὸ ἴδιο συνέβη καὶ μὲ τὰ σχολεῖα στὴν Ἀνατ. Μακεδονία καὶ ματαίως οἱ πρόκριτοι τῆς Προσοτσάνης ζητοῦσαν τὰ βοηθήματα γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς. Ὁ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου μάλιστα εὐρίσκει τὸν τίτλο *Τὸ κύκνειο ἄσμα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου στὴν Προσοτσάνη* προκειμένου νὰ δεῖξει τὴν ἀδυναμία τοῦ Ε.Φ.Σ.Κ. νὰ βοηθεῖ τὰ σχολεῖα μέσω τῶν χορηγιῶν τῶν πλουσίων ὁμογενῶν. Καὶ τὸ κύκνειο ἄσμα ἐκδηλώθηκε στὴν συνεδρία του τὴν 6 Μαΐου 1879, ὅπου ἐκφράσθηκε ἡ ἀδυναμία αὐτή. Οἱ πλούσιοι ὁμογενεῖς εἶχαν ἰδρύσει ἤδη ἄλλα σωματεῖα στὴν ΚΠολὴ γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔθνωφελές ἔργο τους, ὅπως τὴν Ἀδελφότητα Ἀγαπᾶτε Ἀλλήλους. Ἡ Ἡὼς τῆς Προσοτσάνης συνέχισε τὶς δραστηριότητές της καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ κληθεῖ ἀπὸ τὸν *Φιλολογικὸ Σύλλογο Παρνασσός* καὶ τὸν *Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων* στὸ συνέδριο τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων ποὺ συγκλήθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ 25 Μαρτίου – 9 Ἀπριλίου 1879 τὴν Ἡὼ ἐκπροσώπησε ὁ Νικόλας Λιάμης καὶ δύο γνωστοὶ ἐκπαιδευτικοί, ὁ Ἰω. Καλοσύτης καὶ ὁ Νικ. Φιλιππίδης ποὺ ἀναλαμβάνει ἔθνικὴ δράση μὲ κέντρο τὴν Καβάλα. Ὁ συγγρ. ἔγραψε γιὰ τὸ Δεμιρδεδισὶ ἀρκετὰ ἀναφερόμενος στὴν ἀναστολὴ τῶν χορηγιῶν τῶν ἑθνικῶν εὐεργετῶν πρὸς τὸν Ε.Φ.Σ.Κ., μὲ ἀφορμὴ, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, τὴν ἐπιστολὴ τῶν προκρίτων τῆς. Ἡ ἀναστολὴ αὐτὴ εἶχε καὶ τὶς ἐπιπτώσεις καὶ γιὰ τὶς ἑλληνικὲς κοινότητες τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας, τὴν Προσοτσάνη ἐν προκειμένῳ, ὅπου ἡ Ἡὼς συνεργάζεται ἐφεξῆς μὲ τὴν Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότητα Ἀγαπᾶτε Ἀλλήλους, ποὺ τοῦ λοιποῦ θὰ διαχειρίζεται τὶς χορηγίες τῶν πλουσίων ὁμογενῶν τῆς Βασιλεύουσας γιὰ τὴν ἰδρυσιμὴ καὶ συντήρησιμὴ τῶν σχολείων τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ. Θὰ προσέθετα ἐδῶ τὶς ὠραῖες φωτογραφίες καὶ συνοδευόμενες ἀπὸ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ συγγρ. γιὰ τὸν ναὸ τοῦ Δεμιρδεδισίου τὸν ἀφιερωμένο στὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ παραπάνω οἱ δύο γενέθλιες κωμοπόλεις τοῦ συγγρ., τὸ Δεμιρδεδισὶ τῆς οἰκογενείας του, ἡ Προσοτσάνη ἡ δική του καὶ τῶν προσφύγων τοῦ Δεμιρδεδισίου, βάδιαν παραλλήλους δρόμους: ἀντιμετώπισαν, ἡ πρώτη, τοὺς Προεστοιανὲς μισιοναρίους, ἡ δευτέρα τοὺς Βουλγάρους ἑξαρχικούς, εἶχαν σχολεῖα, τὰ παλαιότερα ἡ πρώτη, ἔχοντας ἀμιγῆ ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, ἐνῶ οἱ Ἑλληνες τῆς Προσοτσάνης ἀντιπάλειαν μὲ Μουσουλμάνους καὶ ἑξαρχικούς, ἰδρυσαν ἀδελφότητες καὶ σωματεῖα βοηθούμενα ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς τῆς ΚΠολης, στήριχθηκαν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ Προσοτσάνη ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμογενεῖς. Οἱ πρόκριτοι τοῦ Δεμιρδεδισίου ἀντέδρασαν στὰ σχέδια τοῦ Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου νὰ χειραγωγῆσει τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινοτικὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς ἐρῆμην τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὸ ἔγινε αἰτία ἰδρύσεως ἄλλων σωματείων καὶ ἀδελφοτήτων συνεργαζομένων μὲ τὸ Πατριαρχεῖο ποὺ βοήθησαν τὰ σχολεῖα τῆς Προσοτσάνης. Καὶ ἡ σύμπτωσι: στὴν Προσοτσάνη λίγες δεκαετίες πρὸ τοῦ 1922 εἶχαν ἐγκατασταθεῖ Ἡπειρώτες καὶ Ἡπειροθεσσαλοὶ τοὺς ἦσαν οἱ πρόσφυγες Δεμιρδεδισιοὶ τὸ 1922 μὲ ἀπώτερη καταγωγὴ τὴν Ἡπειρο.

Τελικῶς, τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ κ. Γ. Κ. Παπάζογλου, εἶναι μίαν λαμπρὴ συμβολὴ

γία την καλύτερη γνώση της ταραγμένης δεκαετίας 1870-1880, όπου δύο κομπολόγες του τότε αλύτρωτου Έλληνισμού, το Δεμιρδέσι στην Προύσα και η Προσοτσάνη στην Δράμα, έδιδαν τους δικούς τους αγώνες. Η ιστορία δικαίωσε μόνον την Προσοτσάνη.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Theke Kahl, Για την ταυτότητα των Βλάχων, εκδ. ΚΕΜΟ 2, εκδ. οίκος Βιβλιόμαμα, Αθήνα 2009, σελ. 370.

Ο συγγραφέας είναι βαλκανιολόγος καθηγητής ανθρωπογεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Münster και συγγραφέας πολλών μελετών με θέματα άφορωνα τα Βαλκάνια. Το προκειμένο έργο για την ταυτότητα των Βλάχων εκδόθηκε από το Κέντρο Έρευνών Μειονοτικών Ομάδων (Αθήνα) και εκ πρώτης ύψεως προκαλεί έντύπωση και προβληματισμό γιατί ο κ. T. Kahl προτίμησε να εκδώσει το ενδιαφέρον, κατά τα άλλα, αυτό το βιβλίο του στο έν λόγω Κέντρο. Οί βλαχόφωνοι Έλληνες άσφαλώς και δεν έχουν καμμία σχέση με μειονότητα, ούτε ποτέ έδέχθησαν να τους έπιβληθεί από άλλους αυτός ο προσδιορισμός. Ούτε, βεβαίως, και την δέχονται. Από όσα γράφει στο βιβλίο του ο κ. Kahl δίδει την έντύπωση, τουλάχιστον στον ύπογραφομένο, ότι ούτε ο ίδιος δέχεται να αποτελούν οί βλαχόφωνοι Έλληνες μειονότητα. Μαχητή, επί του προκειμένου, ή άποψη του ότι οί βλαχόφωνοι Έλληνες έχουν ταυτισθεί για λόγους γεωγραφικούς και πολιτισμικούς με τον ύπόλοιπο Έλληνισμό, χωρίς να προσδιορίζει τον χρόνο ταυτίσεώς τους. Το πρόβλημα θα μπορούσε να τó λύσει ο κ. Kahl, αν άνέτρεχε στον Ιωάννη Λυδό, στα χρόνια του Ιουστινιανού, που διεπίστωσε την λατινοφωνία πολλών Έλλήνων, ιδίως τών δημοσίων ύπαλλήλων – *καίπερ Έλληνας εκ του πλείονος όντας, τή τών Ιταλών φθέγγεσθαι φωνή και μάλιστα τους δημοσιεύοντας* (Ιωάννης Λυδός, *Περί άρχών τής Ρωμαίων πολιτείας*, βιβλ. ΙΙΙ, 68). Αυτό σημαίνει ότι πολλοί Έλληνες, ιδίως τής ύπαιθρου, είχαν άπωλέσει την γλώσσα τους, και μιλούσαν λατινικά ή ήσαν δίγλωσσοι. Καί φυσικά αυτοί οί Έλληνες, άπομονωμένοι ιδίως σε όρεινούς όγκους, από όπου περνούσαν τα ρωμαϊκά στρατεύματα, δεν εξαφανίσθησαν, αλλά συνέχισαν να ζουν ως τις ήμέρες μας και είναι οί βλαχόφωνοι (λατινόφωνοι) Έλληνες. Αυτό συνέβη, αιώνας άργότερα, στην Μ. Ασία, μετά την όθωμανική κατάκτηση βυζαντινών περιοχών, όπου Ρωμηοί, από τις ιστορικές συγκυρίες, άπέβαλαν την γλώσσα τους και μιλούσαν την τουρκική ή ήσαν δίγλωσσοι. Είναι οί Καραμανλήδες -Καπλαδόκες.

Ο άειμνητος καθηγητής Απόστολος Βακαλόπουλος έγραψε ότι στον έκλατινισμό και στην διαμόρφωση τών βλαχόφωνων Έλλήνων τών βορείων ελληνικών περιοχών συνέβαλε και ή κάθοδος λατινόγλωσσων πληθυσμών κατά τόν 7ο μ.Χ. αί. με τις έπιδρομές Σλάβων από τις παραδουνάβιες χώρες και οί έπιμεξίες γηγενών με τους ξένους λατινόφωνους, αλλά και με μετακινήσεις άλλων λατινόφωνων Έλλήνων προς τις έν λόγω βόρειες ελληνικές περιοχές. Στα Acta του Άγίου Δημητρίου σημειώνεται αυτή ή κάθοδος τών ξένων, *άποφύγων* κατά τó σχετικό κείμενο, από τα μέρη τής Πανονίας, τής Δακίας και τής Δαρδανίας (Άπ. Β. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Έλληνισμού*, τ. Α΄, *Άρχές και διαμόρφωση του*, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 37). Αυτό από τόν Νέστορα τής Ιστορίας του Ν. Έλληνισμού.

Για την καταγωγή τών Βλάχων, έν γενεί, ό κ. Kahle δεν πρόσεξε, εκτός άν σκο-